

Албул С.В.
Начальник кафедри ОРД ФПФПКМ
Одеського державного університету
внутрішніх справ
кандидат юридичних наук
доцент
полковник міліції

ЗЛОЧИННЕ СЕРЕДОВИЩЕ ТА ЙОГО ІНФРАСТРУКТУРА ЯК ОБ'ЄКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ РОЗВІДУВАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Злочинне середовище та його інфраструктура як історичні явища і як соціальні феномени сучасності є наслідком загальних протиріч у різноманітних сферах суспільного життя (економічній, політичній, соціальній, духовній, кримінально-правовій), результатом досить суперечливого розвитку нашого суспільства протягом досить тривалого проміжку часу. На сьогодні, під поняттям «злочинне середовище» охоплюються не лише, вчиненні злочини, а й кримінальну ідеологію, кримінальну суспільну та індивідуальну психологію, а також інші фактори, які можна віднести до детермінаційного комплексу злочинності [1, с. 29].

Більш ніж трьохвікова історія розвитку злочинного середовища визначила систему внутрішньої організації кримінального світу, яка зобов'язувала його представників дотримуватись та розвивати традиції, звичаї, закони, окрім того забезпечувала своєрідне наступництво через осіб, які мали сукупність судимостей і кримінальна діяльність яких утворювала небезпечні рецидиви злочинів з новими поколіннями злочинців, якими поповнювалось злочинне середовище [2, с. 37]. Наукові погляди на сутність злочинного середовища можна класифікувати на дві групи: розуміння злочинного середовища як сукупності раніше судимих з відповідними цінностями, ідеями, нормами та правилами поведінки; розуміння злочинного середовища як способу життєдіяльності злочинних угруповань.

З плином часу злочинне середовище, як і будь-яка інша комунікативна система піддавалась відповідному розвитку, змінам та вдосконаленню, що модифікувало його трактування у наукових колах наступним чином: сукупність осіб, які становлять оперативний інтерес на певній території; з урахуванням місця функціонування, сукупність осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі і пов'язані між собою соціально-побутовими та іншими умовами існування; особлива організаційно-комунікативна система злочинності зі своєю ієрархією, що забезпечує внутрішню дисципліну і порядок; особливе поняття кримінальної субкультури, як специфічної культури яка має власну характеристику елементів-носіїв, а також особливостей неформальних взаємозв'язків між особами злочинного середовища [3, с. 152]. Аналіз наведених підходів дозволяє визначити особливість, що їх об'єднує, а саме: злочинне середовище виступає у вигляді цілісної системи, до елементів якої входять в основному засудженні особи, які відбули покарання і продовжують займатись злочинною діяльністю.

Вважаємо, що існують підстави для розгляду злочинного середовища як соціальної системи і в такій якості вона є складно організованим неформальним утворенням, що складається з окремих індивідів і груп, включених в різноманітні впорядковані та невпорядковані зв'язки і відносини, специфічні за своєю природою. Сучасні організовані злочинні угруповання характеризуються високою мобільністю й пристосовністю до процесів, що відбуваються у соціально-політичному й економічному житті суспільства, особливо в сфері виробництва, розподілу, у кредитно-фінансових, банківських системах. У теперішній час структура організованих злочинних формувань придбала багатоланковий характер, який забезпечує скритність їхньої організації й протиправних дій, що створює значні труднощі для оперативних підрозділів органів внутрішніх справ у їх виявленні [1, с. 29].

Продовжуючи можна виділити окремі особливості та функції злочинного середовища та надати їм характеристику. По-перше, це функція збереження та розвитку, оскільки злочинне середовище з одного боку повинно постійно розвиватись, а з іншого залишатись у сталих кількісних межах, які зумовлені

його структурою. Закрита соціальна система не може проіснувати довго, вона залежить від властивостей навколишнього середовища і повинна до них адаптуватись [4, с. 38]. Таким чином, злочинне середовище отримує «кадри» з числа звичайних членів суспільства шляхом вироблення та пропозиції заборонених товарів і послуг, які дозволяють втягувати законослухняних громадян в орбіту кримінального впливу, а також створюють адаптивний механізм захисту від впливу суспільства, у вигляді правоохоронних органів. Крім того, важливою умовою збереження та розвитку злочинного середовища є постійна наявність активних носіїв кримінальної ідеології, навиків, знань і традицій завдяки чому, постійно триває процес «навчання» та «виховання» нових членів середовища і його подальше самовідтворення.

Наголосимо, що злочинне середовище виступає адаптивно-адаптуючою системою, тобто з одного боку трансформується разом із суспільством, пристосовуючись до його соціально-економічних реалій (наприклад трансформація інституту «злочинів в законі»), з іншого змінює окремі елементи суспільства. Окремі фахівці у свої дослідженнях використовують термін «інтрузивна злочинність», головною особливістю якої є те, що вона проникає, вбудовується і відіграє важливу роль у системі соціальних, правових, фінансових та інших відносин, поступово змінюючи політичне, культурне і духовне життя суспільства [3, с. 218]. Відносно злочинного середовища, на нашу думку, інтрузивність можна розглядати у двох аспектах: по-перше, ознака злочинності, яка у свою чергу виступає елементом злочинного середовища; по-друге, як функціональну ознаку самого злочинного середовища, що забезпечує його експансію у сфері суспільного життя. Наведена ознака, набуває особливої актуальності в умовах глибокої суспільної кризи, коли соціальна система в умовах, що склались розвиватись не може, оскільки вичерпала ресурси і сенс існування. При цьому, коли стара суспільна система вичерпує свої можливості, настає криза розвитку, яка супроводжується стагнацією, тобто відсутністю ресурсів для оновлення. У таких умовах замість прагнення до розвинутіших та

складніших форм діяльності люди тяжіють до спрощення, відходу до вже пережитих форм життєдіяльності.

У контексті викладеного, не можливо залишити поза увагою короткий розгляд питань, присвячених кримінальній субкультурі як специфічному явищу та механізму оновлення та самовідтворення злочинного середовища. Наголосимо, що до кінця 80-х р.р. XX ст. тема кримінальної субкультури була відсутня на сторінках відкритих наукових видань. Існувало лише обмежене коло посібників для працівників міліції, що описували окремі елементи кримінальної субкультури. При цьому, досить незначна кількість наукових праць присвячена теоретико-методологічному аналізу кримінальної субкультури та її ролі у функціонуванні кримінального середовища. Культура, як наголошують окремі вчені, це цемент, які скріплює фундамент суспільного життя. Не лише тому, що передається від людини до людини за допомогою соціалізації і контакту з іншими культурами, але і тому, що формує у людей відчуття належності до групи. Члени однієї культурної групи, в більшій мірі довіряють та симпатизують один одному, ніж стороннім. У свою чергу, субкультура – одне з базових понять культурології; система цінностей, установок, способів поведінки і життєвих стилів певної соціальної групи, яка відрізняється від загальної, домінуючої у суспільстві культури, хоча і пов'язана з нею [5, с. 72-73]. Кримінальна субкультура – це образ життєдіяльності осіб, що об'єднались у злочинні групи й дотримуються визначених законів і традицій. Її основою є дефекти правосвідомості, серед яких можна виділити правову непоінформованість і дезінформованість, правове безкультур'я, соціально-правовий негативізм, соціально-правовий цинізм. При цьому дефекти правосвідомості збільшуються дефектами моральної свідомості, що зневажає загальнолюдськими принципами моралі. Кримінальна субкультура має дуалістичну природу, з одного боку виступає ключовим засобом експансії злочинного середовища, з іншого її власний розвиток знаходиться у прямому кореляційному зв'язку з останнім.

Підбиваючи підсумок відзначимо, що злочинне середовище здійснює активну експансію у сферу функціонування легальних соціальних інститутів. На

нашу думку, злочинне середовище – це відкрита соціальна організаційно-комунікативна, адаптаційно-атаптуюча система, яка має за мету систематичне вчинення злочинів, здатна до самозбереження та розвитку і має власну субкультуру, яка виступає основним засобом відтворення останнього. В комплексі із власною інфраструктурою злочинне середовище становить об'єкти реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Албул С.В. Гносеологічна функціональність правоохоронної розвідки // Південноукраїнський правничий часопис. – 2014. – № 2. – С. 28-31.
2. Гуров А.И. Профессиональная преступность : прошлое и современность [Текст] / А.И. Гуров. – М. : Юрид. лит., 1990. – 304 с.
3. Дрёмин В.Н. Преступность как социальная практика : институциональная теория криминализации общества [Текст] : [монография] / В.Н. Дремин. – Одесса : Юрид. лит., 2009. – 613 с.
4. Елинский В.И. Основы методологии теории оперативно-розыскной деятельности [Текст] : [монография] / В.И. Елинский. – М. : И.И. Шумилова, 2001. – 228 с.
5. Зелинский А.Ф. Криминальная психология [Текст] / А.Ф. Зелинский. – К. : Юринком Интер, 1999. – 240 с.